

Η γλωσσική πολιτική αφομοίωσης των σλαβόφωνων

του **Σπύρου Α. Μοσχονά**

Τάσος Κωστόπουλος, *Η απαγορευμένη γλώσσα: Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία*. Αθήνα: Μαύρη Λίστα, 2000. 406 σελς.

Δεν πάει καιρός που ο κυβερνητικός εκπρόσωπος δήλωνε για μία ακόμη φορά ότι «η κυβέρνηση δεν αντιμετωπίζει ζήτημα αναγνώρισης ‘μακεδονικής’ γλώσσας στην Ελλάδα» (7-6-2000). Η επίσημη άρνηση της ύπαρξης σλαβομακεδονικής γλώσσας και μειονότητας συνδυασμένη, κατά περιόδους, με διάφορα ημιεπίσημα και ανεπίσημα μέτρα καταστολής αποτελεί μία από τις διαρκέστερες πολιτικές του ελληνικού κράτους. Η εθνικιστική αυτή πολιτική υλοποιήθηκε στη βάση μιας ευρύτατης συναίνεσης και διαμορφώθηκε υπό την «εξωτερική πίεση» τριών αντίπαλων εθνικισμών, του βουλγάρικου, του σέρβικου και του σλαβομακεδονικού. Ακόμα και σήμερα, σε μια εποχή που η ελληνική κοινωνία ανακαλύπτει, υποτίθεται, τα «πολυπολιτισμικά» της χαρακτηριστικά, θεωρείται «εθνικώς ύποπτος» όποιος τολμήσει να μιλήσει για σλαβομακεδονική γλώσσα και μειονότητα στην Ελλάδα.

Στο βιβλίο του *Η απαγορευμένη γλώσσα* ο δημοσιογράφος Τάσος Κωστόπουλος, συνεργάτης της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» και του «Ιού της Κυριακής», αφηγείται το ιστορικό της κρατικής καταστολής των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία. Η εξιστόρησή του είναι συνεκτική και τεκμηριωμένη. Ο συγγραφέας συνδυάζει πειστικά το σύνολο της διαθέσιμης βιβλιογραφίας, ελληνικής και ξένης, με λογοτεχνικά κείμενα και απομνημονεύματα που αφορούν στην περιοχή, πολύτιμο αρχαιακό υλικό, αποτελούμενο από διοικητικά και υπηρεσιακά έγγραφα, μνημόνια και απόρρητες εκθέσεις, εκ των οποίων πολλές δημοσιεύονται για πρώτη φορά, καθώς και δημοσιεύματα κυρίως του τοπικού Τύπου. Τα δημοσιεύματα αυτά αποδεικνύονται ιδιαίτερος διαφωτιστικά· οι συντάκτες τους προδίδονται από τα ίδια τα συντηρητικά τους αντανακλαστικά και, στον πατριωτικό τους οίστρο πάνω, αποκαλύπτουν ανατριχιαστικές λεπτομέρειες της κρατικής καταστολής. Μία τέτοια «λεπτομέρεια» είναι και οι μαζικές ορκωμοσίες του 1959, οπότε οι σλαβόφωνοι κάτοικοι ολόκληρων χωριών υποχρεώνονται να ορκιστούν παρουσία των αρχών και «ενώπιον Θεού και ανθρώπων να ομιλούν εν παντί και πάντοτε την ελληνικήν».

Ο Κωστόπουλος θέτει εξαρχής τα δύο αμφισβητούμενα στοιχεία του «προβλήματος»: πόσοι είναι οι σλαβόφωνοι στην Ελλάδα και τι γλώσσα μιλάνε; Οι επίσημες στατιστικές αναμφίβολα υποτιμούν τον αριθμό των σλαβόφωνων. Μετά τη βίαιη εκδίωξή τους από τη Β. Ελλάδα, την ανταλλαγή πληθυσμών με τη Βουλγαρία και τον εποικισμό της περιοχής (1913-1924), υπηρεσιακές αναφορές υπολογίζουν τους εναπομείναντες σλαβόφωνους σε 200.000 περίπου. Και οι αφαιρέσεις συνεχίζονται. Σε 60.000 ανέρχονται οι πολιτικοί πρόσφυγες και σε 20.000 τα θύματα των συμπλοκών την περίοδο του εμφυλίου. Πόσοι μένουν; Πόσοι μιλούν το «ιδίωμα» σήμερα; Η επίσημη απάντηση είναι «ουδείς» που επιβεβαιώνει το αξίωμα: το κράτος αρνείται την ύπαρξή τους, άρα υπάρχουν.

Όσον αφορά στον χαρακτήρα του σλαβομακεδονικού «ιδιώματος», οι περισσότεροι γλωσσολόγοι συμφωνούν ότι παρουσιάζει περισσότερες, μορφολογικές κυρίως,

ομοιότητες με τη βουλγαρική και λιγότερες, φωνολογικές κυρίως, με τη σερβική. Η τυποποίηση «κοινής» γλώσσας στην ΠΓΔΜ επεδίωξε και, ως ένα βαθμό, κατόρθωσε την «αυτονόμηση» της σλαβομακεδονικής από τη βουλγαρική, λ.χ. με τον εκσερβισμό ορισμένων καταλήξεων. Η ελληνική γλωσσική επιστήμη αποδεικνύεται και στο ζήτημα αυτό κάθε άλλο παρά ουδέτερη: πριν από την ίδρυση της ομόσπονδης ΛΔ της Μακεδονίας το 1944, όταν ο εθνικός στόχος ήταν η εξουδετέρωση των βουλγαρικών διεκδικήσεων, οι σχετικές μελέτες προέβαλλαν τον αυτοτελή χαρακτήρα της σλαβομακεδονικής. Μετά το 1944 όμως, όπως πολύ σωστά παρατηρεί ο Κωστόπουλος, «οι εθνικές επιταγές άλλαξαν και μαζί τους τα επιστημονικά κριτήρια, με αποτέλεσμα η αυτοτέλεια του 'ιδιώματος' να πάει περίπατο». Τα τελευταία χρόνια, η εθνικιστική φιλολογία τονίζει τον «τεχνητό» χαρακτήρα της τυποποιημένης «κοινής» σλαβομακεδονικής, την οποία παρουσιάζει σαν γλώσσα «ψευδώνυμη» και «κίβδηλη», «κατασκευασμένη» και «άνωθεν επιβεβλημένη» — αρνούμενη κατ' ουσίαν το δικαίωμα της γλώσσας αυτής να υποστεί την, απαραίτητη για κάθε γραπτή γλώσσα, διαδικασία της τυποποίησης.

Δύο μόνο, ατελείς και βραχύβιες, είναι οι απόπειρες αναγνώρισης και διδασκαλίας της σλαβομακεδονικής γλώσσας. Το 1925 η «διάλεκτος των Μακεδονοσλαύων» αναγνωρίζεται ως «ίδιον ιδίωμα απέχον τόσον της βουλγαρικής όσον και της σερβικής γλώσσας», η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύεται απέναντι στην Κοινωνία των Εθνών για τη λειτουργία «μακεδονοσλαυϊκών» σχολείων και τυπώνεται το πρώτο αλφαβητάρι της σλαβομακεδονικής, βασισμένο στο λατινικό αλφάβητο, το περίφημο Abecedar. Το ίδιο εγχείρημα θα επαναλάβει δύο δεκαετίες αργότερα (1944), το ΕΑΜ, που επίσης θέλησε ν' ανοίξει σλαβομακεδονικά σχολεία την περίοδο της Λαοκρατίας. Και τα δύο πρόσκαιρα αυτά εγχειρήματα εγκαταλείφθηκαν, για διαφορετικούς λόγους το καθένα. Η εθνικιστική ιστοριογραφία συνήθως αποσιωπά το πρώτο και επικαλείται το δεύτερο για να αποδείξει τον «προδοτικό» ρόλο των κομμουνιστών.

Ο Κωστόπουλος αποδεικνύει ότι, με τις δύο αυτές εξαιρέσεις, η πολιτική του ελληνικού κράτους απέναντι στη σλαβομακεδονική γλώσσα παραμένει αναλοιώτη από το 1913 μέχρι και τις μέρες μας. Πρόκειται για γλωσσική πολιτική αφομοίωσης, που συντελείται κυρίως μέσω της προπαγάνδας και της εκπαίδευσης, αλλά περιλαμβάνει και πλήθος κατασταλτικών μέτρων και απαγορεύσεων. Όπου δεν πίπτει λόγος πίπτει ράβδος. Η πολιτική του εξελληνισμού εκδηλώνεται με τον πιο βίαιο τρόπο την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας, αν και ο ρόλος του χωροφύλακα και του ασφαλίτη, των παρακρατικών οργανώσεων και των «εθνικών πολιτιστικών σωματείων» ήταν πάντα συμπληρωματικός προς το ρόλο του παπά και του δασκάλου.

Η υποδειγματική μελέτη του Τάσου Κωστόπουλου εγκαινιάζει ένα καινούριο πεδίο ερευνών που αφορά στη διαμόρφωση της γλωσσικής πολιτικής και ιδεολογίας στον τόπο μας. Η έρευνά του φωτίζει πλαγίως τα «μεγάλα» ζητήματα γλωσσικής πολιτικής, όπως το πολυσυζητημένο γλωσσικό ζήτημα και τις αντιθέσεις που το συντήρησαν. Η *Απαγορευμένη γλώσσα* δεν ασχολείται ευθέως με την πολιτική που επεδίωξε την καθιέρωση μίας γλώσσας «κοινής και ενιαίας» σε όλη την ελληνική επικράτεια, μίας γλώσσας «για όλους του Έλληνες», εκθέτει όμως μερικές από τις σοβαρότερες επιπτώσεις αυτής της πολιτικής, τις τριβές που προκάλεσε και εξακολουθεί να προκαλεί στα «όρια» της.